

VARGA Sándor

A táncházas turizmus hatása egy erdélyi falu társadalmi kapcsolataira és hagyományaihoz való viszonyára¹

Bevezetés

Az etnológiában közhelynek számít, hogy a terepen dolgozó kutató interakciói során óhatatlanul hatást gyakorol az általa vizsgált közösségre, illetve annak kulturális reprezentációjára (Kaschuba 2004: 60, 169–170, vö. Vidák 2011). A nemzetközi gyakorlattal ellentétben a magyar etnográfusok tollából eddig kevés olyan írás jelent meg, melyekben saját munkájukra, vizsgálódásaikra ilyen módon reflektálnának (vö. Bakó 2004, Papp 1999, Zempléni 2000).² Tánckutatóként ezen kívül a metodológiai elmaradásainkkal is számot kell vetnünk, nevezetesen azzal a ténnyel, hogy a magyar táncfolklorisztika terepmunka-módszertana mindmáig kidolgozatlan,³ ami azért is furcsa, mivel a néprajzkutatók közül éppen mi vagyunk azok, akik között szinte egyáltalán nincs „szobatudós”, munkánk jelentős részét a terepen végezzük.⁴

¹ A dolgozat alapjául szolgáló kutatást az OTKA NK 77922 sz. pályázata támogatta. A témában korábban megjelent, Stein Katával közösen írt tanulmányunkat lásd Stein–Varga 2010.

² A publikációk kis száma véleményem szerint annak köszönhető, hogy a téma több kényes területet is érint: egyrészt a tudományunkra még ma is jellemző statikus, sokszor esztétizáló szemléletet kérdőjelezi meg, másrészt önreflexióra készlet – a kutató számára kényelmetlen lehet a saját magával való szembekerülés, annak beismerése, hogy jelenléte, működése akár negatív hatást is gyakorolhatott az általa vizsgált közösségre. A folklorjelenségek iránt érdeklődő turisták és az általuk látogatott falvak kapcsolatát érintő kutatásokat áttekintve az előzőnél valamivel kedvezőbb képet kapunk. Feischmidt Margit szerkesztésében megjelent tanulmánykötet írásai közvetett vagy közvetlen módon kapcsolódnak a témához (Feischmidt szerk. 2005. Lásd még Fejős 1992, Kovács 2000, Molnár 2011, Sándor 2006, Szabó 1998, 2006).

³ Niedermüller Péter 1992-ben ezt még az egész magyar néprajzkutatás hiányosságaként említi (Niedermüller 1992: 364).

⁴ Tapasztalatom szerint hivatásos és amatőr tánckutatóink nagy része munkája során nem használja azokat a módszertani megközelítéseket, amelyeket az etnológusok az 1920-as években bekövetkezett nagy társadalomtudományi paradigmaváltás óta kidolgoztak (vö. Kürti 1995, Felföldi 1999: 57–62, 63–65). Ezek ismeretere a nemzetközi etnológiai-antropológiai gyakorlatban rendkívül nagy hangsúlyt fektetnek, az utóbbi negyven-ötven évben több fontos könyv, ill. könyvféjezet is jelent meg ebben a témában (Babbie 2008, Emerson–Fretz–Shaw 1995; Faubion–Marcus 2009; Junker 1960; Kaschuba 2004: 167–182; Lawless–Sutlive–Zamora 1983, Naroll–Cohen 1973, Spradley 1979, 1980, Royce 1977, Wolcott 2005). A magyar néptáncok gyűjtésére vonatkozó útmutatókon kívül (Kaposi 1956, Morvay 1953, Pesovár 1983) a táncfolkloristák speciális adatgyűjtési technikájára, a táncfilmzésre vonatkozóan is csupán négy rövid, módszertani írás jelent meg (Martin 1983, 1998: 590–595, Pálffy 1990, 1991), amelyek közül egyik sem reflektál a fenti kérdésekre. A néprajzi filmzés, illetve a vizuális antropológia szakemberei által időközben felvetett kérdések, problémák (Ruby 1996, Tari 2002: 171–178, 184–185, 190–193) is megválaszolatlanok maradtak a magyar táncfolklorisztika részéről.

A magyarországi néptánc kutatás és a néptáncmozgalom rendkívül szoros kapcsolatot tart fent már a kezdetektől: Martin Györgyék ott bábáskodtak a táncmozgalom születésénél, (Halmos 2006: 15). később egy sor táncos vált kutatóvá, így ma olyan főállású néptánckutatóról nem is tudunk, aki korábban ne táncolt volna valamilyen néptáncgyűttesben.⁵ Az 1970-es években Magyarországon, majd Erdélyben is elinduló táncmozgalom a hagyományörzés *kemény* formáját⁶ képviselte, terjesztette el ország-szerte és tette az 1990-es évekre nemzetközileg is ismertté. Az erdélyi Mezőség táncai, amelyek ekkor váltak országszerte ismertté, az elmúlt húsz évben sem vesztek népszerűségükből: Magyarországon ma sem múlik el vonósbanda által megtartott tánc mezőségi táncrend nélkül, különböző hazai néptáncfesztiválok állandó vendégei a mezőségi hagyományörző táncosok stb. (vö. Halmos 2006: 14). Ezzel párhuzamosan, az 1980-as évektől kezdve a kutatómunka is újra és újra lendületet kap: a néprajzkutatók mellett lelkes amatőrök utaznak falvakba a paraszti tánc- és zenekultúra még fellelhető elemeit megismerni, dokumentálni.⁷ E nagyfokú érdeklődés kulturális és társadalmi változásfolyamatok elindítójává vált a szóban forgó közösségekben.⁸

A felvetett témát illetően mindkét oldalról érintett vagyok: a dombostelkiekkel⁹ 1993-ban néptáncosként találkoztam először, majd egy évvel később tánc házas turistaként juttattam el hozzájuk, néprajzsként pedig 1997-től folyamatos terepmunkát végzek a faluban. Ezzel párhuzamosan máig aktív táncosként tanítom is mezőségi falvak (így például Dombostelke) hagyományos táncait, az elmúlt tizenöt évben sokszor utaztattam Magyarországra dombostelki hagyományörzőket, és több alkalommal kalauzoltam érdeklődőket a Mezőségre.

Tanulmányomban arra vállalkozom, hogy leírjam a *kemény* hagyományörzés (táncmozgalom, tánc házas turizmus) hatását egy mezőségi falu, Dombostelke mai tánc kultúrájára. Ezzel szoros összefüggésben fontosnak tartom bemutatni, hogy ezek a változások milyen hatással vannak a falu közösségre, hogyan alakítják, befolyásolják mindennapjaikat, szociális kapcsolataikat, hagyományaikhoz való kötődésüket.

⁵ A magyarországi néptánc kutatás és a néptáncmozgalom szoros kapcsolatát jelzi az is, hogy Felföldi László egy 1998-as cikkében az alkalmazott tánc tudományról, mint lehetséges új, önálló kutatási területről beszél (Felföldi 1998: 127).

⁶ Vitányi Iván nyomán Hofer Tamás a hagyományörzésnek két formáját különbözteti meg: a *lágycat* (könnyed, szórakoztató, revü-szerű, elsősorban színpadra alkalmazott átmentése a népművészeti örökségnek) és a *keményet*. (Ez utóbbi az archaikus elemek szinte változatlan formában történő megtanulását és interpretációját jelenti. Ilyen például a Bartók, Kodály és később Martinék által propagált módja a népművészeti örökség megőrzésének). Hofer 1989: 71.

⁷ Érdekes, hogy a magyar néptáncosok körében is megszületett a „terepmunkás mítosza”, hasonlóan, mint a Malinowski utáni korszakban a néprajzosok körében (vö. Kaschuba 2004: 61).

⁸ Itt kell megemlíteni, hogy az erdélyi falvakban a kívülről érkező érdeklődőket nem különböztetik meg: tekintet nélkül arra, hogy az illető kutatni vagy kikapcsolódni érkezik a helyszínre, a folklórjelenségek iránti érdeklődőket általában egy kalap alá veszik: *vendég*, *idegeny*, illetve *magyar*, *magyarországi* megnevezést használnak velük kapcsolatban.

⁹ A tanulmányban szereplő adatok, történetek esetlegesen személyes érzéseket sérthetnek, lokális társadalmi kapcsolatoknak árthatnak, ezért a falu nevét megváltoztattam, az adatközlők nevét nem, csupán nemüket és korukat tüntettem fel.

A terep bemutatása

Az erdélyi Mezőségen a magyar lakosság a 17. század óta szigetszerűen szétszóródva, román falvak közé ékelődve, túlnyomóan vegyes lakosságú településeken él (Kósa–Filep 1980). Erdély többi nagytájával összehasonlítva Mezőség földrajzi, gazdasági és infrastrukturális értelemben is elmaradott terület, ahol az egymással szimbiózisban élő nemzetiségek egy sajátos, gazdag, archaizmusokban bővelkedő kultúrát alakítottak ki az elmúlt két-három évszázad alatt (vö. Kósa 1998: 334, Martin 1995: 110). Történeti és tájökölógiai vizsgálatok szerint a 17–18. századi nagymértékű pusztításokat (hadjáratok, járványok, népvándorlások stb.) a terület gazdasága és ökológiája máig nem tudta kiheverni, az elzárt-ságból nem tudott kilépni, sőt a rendszerváltás óta még rosszabb lett a helyzet (vö. Mak-kai 2003: 40–61, 119–120, Varga 2011: 20–25). Ma, a sikertelen „visszaparasztosodási” folyamat végén, a falvakban lakók többsége termelőszövetkezeti nyugdíjból él, ezt a már elavult földművelési, állattenyésztési stratégiákat követve igyekezik kiegészíteni. A fiatalok számára ez az élet kevés perspektívát nyújt, a legtöbbjük városba költözik, így a mező-ségi falvak erősen előregedő tendenciát mutatnak (vö. Kiss–Molnár–Varga 2011: 8–9).

Az erdélyi Mezőség tradicionális zenei- és táncművelését meglehetősen későn, csak a 20. század közepén fedezte fel a néprajztudomány,¹⁰ mára azonban rengeteg hang- és filmfelvétel, szöveges lejegyzés, fotó stb. áll rendelkezésünkre, ezek mellett néhány összefoglaló írás is született.¹¹ A kutatás hiányossága, hogy az archaikus jegyekre koncentrálna nagyrészt a több évtizeddel ezelőtti múlt állapotát, az 1960-as évek közepéig-végéig működő táncos gyakorlatot vizsgálta, és nem reflektált a tradicionális kultúrának – szinte a kutatás megindulásával egyidejűleg elkezdődő – gyökeres átalakulására, sőt az egyes vizsgált jelenségek társadalmi hátterére vonatkozóan is csak ritkán tettünk fel kérdéseket (vö. Varga 2007: 124). A tradicionális és a modernizálódott világ kölcsönhatásai csupán néhány munkában jelentek meg,¹² holott ezek az érintett falvakban időközben jelentős mértékben átformálták a hagyományos táncok szerepét.

Az általam vizsgált település, Dombostelke Kolozsvártól légvonalban mintegy 40 km-re északkeletre, Kolozs megyében (Jud. Cluj) fekszik. A körülbelül ezer főt számláló falu lakosságának nagy része magyar, kisebb része román származású. A román lakosok mindennapos kapcsolatban vannak a többségi magyarsággal, együttélésüket segíti, hogy folyékonyan beszélnek egymás nyelvét (vö. Kiss–Molnár–Varga 2011: 6–7).

¹⁰ Mezőség felfedezésének korszakait lásd Keszeg 2010: 13–17.

¹¹ Pl. Martin 1995. (Lásd a mező-ségi táncdialektusra, illetve a Mezőségen táncolt tánc típusokra vonatkozó fejezeteket.)

¹² Kovács Flóra tanulmánya a néprajzi irodalomban és a táncművészetben a hagyományainak megőrzéséről ismertté vált Szék község kultúrájának 20. század végi változását mutatja be, érintve a táncalkalmak körülményeinek átalakulását (Kovács 2000). Molnár Péter tanulmányaiban a hagyományos és modernizálódott táncművelés összevetésén keresztül a tánc társadalmi szerepét, helyét vizsgálja két mező-ségi falura vonatkozóan (Molnár 2005, 2011). Kőnczei Csongor több tanulmányában érinti a hagyományos táncművelés jelenkori változásait (Kőnczei 2004a, 2004b, 2004c).

A közösségi táncolás, a szórakozás hagyományos alkalmai, a hétfégi *táncok* Dombostelkén az 1960-as években szűntek meg. A lakosság zömét kitevő ötven év feletti korosztály számára az évente egy alkalommal megrendezett juhmérés utáni táncmulatság, néha a szüreti bál, illetve a falun kívül megrendezésre kerülő különböző fesztiválokon, falunapokon való fellépések jelentik az egyedüli lehetőséget a táncolásra. A táncba való belenevelődés tradicionális kereteinek felbomlásával megtört a hagyományozódás folyamata. A ma felnövekvő generáció már az idősebbek számára szinte teljesen ismeretlen diszkótáncokat járja. A táncalkalmak időbeli átstrukturálódásával, a résztvevők körének átalakulásával, a táncok és tánc kíséző zenék formai változásával az idősebb és a fiatalabb generáció között kulturális szakadék képződött.

A kolozsvári táncház és a falusiak kapcsolata

Az 1970-es évek elején, az első budapesti táncházak nyomán kibontakozó népművészeti mozgalom az országhatárokon túl is felkeltette az érdeklődést a Kárpát-medence népi kultúrája iránt. A kolozsvári táncházak azzal a sajátos többlettel büszkélkedhettek, hogy a környező falvak hagyományörzői elmaradhatatlan vendégei voltak egy-egy táncos összejövetelnek. A kolozsvári táncház népszerűségének fokozódásával a városiak mellett egyre több fiatal vonzott a Mezőség falvaiból is. A Dombostelkéről, Buzából, Székről és Visából származó fiatalok a táncházakban olyan befogadó közegre találtak, ahol a faluból hozott tudásuk és kapcsolatrendszerük miatt fontossá vált személyük. Mindez érzelmileg is megkönnyítette beilleszkedésüket a nagyvárosi társadalomba. Itt fontos megemlíteni a táncházak társadalmi kohéziós szerepét: a falusi, sokszor még népviseletüket őrző idősek közös szórakozási alkalmat találtak a városi, értelmiségi középiskolás, főiskolás, egyetemista és munkásfiatalokkal.

Kiemelkedő erdélyi táncházas személyiségek (Kallós Zoltán, Kőnczei Ádám stb.) jó kapcsolatot ápoltak a magyarországi kutatókkal, táncosokkal, akik legtöbbször az ő segítségükkel jutottak el hagyományörző magyar falvakba (Andrásfalvy 1993: 45–47).¹³ Az 1980-as évek közepétől kezdve az érdeklődők száma fokozatosan nőtt.

A táncházas turizmus

A revival táncházmozgalom megerősödésével, nemzetközivé válásával az erdélyi népművészet a turizmus egyik célpontjává vált: az 1990-es rendszerváltástól kezdve néhány, döntően magyar lakosságú helységben (például a mezőszéki Széken vagy a kalotaszegi

¹³ A kezük alól kinőtt generációból számosan költöztek át az 1980-as évek végétől Magyarországra (vö. <http://www.hagyományokhaza.hu/oldal/1740/>). A kommunista hatalom az erdélyi táncházakat az 1980-as évek közepétől fokozatosan betiltotta, működésüket ellehetetlenítette. A táncházasok nagy része Magyarországra költözött, akik Erdélyben maradtak, nagyrészt felhagytak a táncházas életformával. Az újraindítók feladata volt új alapokat teremteni 1990-ben, az új társadalmi és politikai helyzetben.

Mérában) megszokott résztvevőkké váltak a fényképező és filmező külföldiek, elsősorban magyarországiak.¹⁴ 1992-től kezdve máig számos népművészeti táborot szerveznek, melyek közül az egyik legnépszerűbb a Kallós Zoltán szülőfalujában, Válaszúton tartott mezőiségi tánc tábor.

A folklór és a turizmus összekapcsolódása világszerte ismert, a kapcsolat történetének kezdetei hazánkban visszanyúlnak a néphagyományok, népművészet össztársadalmi felfedezésének korába, a 20. század elejére (Fejős 1992: 338). Különösen erős a néphagyományok idegenforgalmi célból való felhasználása Kelet-Európában, ahol a nyugati polgári kultúrától eltérő, egy nyugat-európai turista számára tehát megfelelően egzotikus néphagyományokat is be tudnak mutatni.¹⁵ Szabó Zoltán a tánc házas turizmus három fő formáját különbözteti meg:

1. *Közvetlen*, amely során a „valódi” folklórt saját környezetében ismeri meg az erre specializálódott „turista”.
2. *Átmeneti*, amelyben a „valódi” folklórt hagyományos környezetéből kiszakítva, színpadi produkcióként ismerhetik meg a nézők. Ebben az esetben a „turisták” maguk az adatközlők.
3. *Közvetett*, amelyben már nem az adatközlők közvetítik a folklórt, hanem azok, akik közvetlenül (vagy közvetve) az adatközlőktől tanulták. Emiatt ma már inkább a folklorizmus közvetítéséről beszélhetünk (Szabó 2006: 180).

A tánc házasok és a dombostelkiek kapcsolata

A dombostelki tánc kultúra felfedezésének és tudományos dokumentálásának kezdete (1960-as évek), majd a kolozsvári tánc ház 1977-es elindulása után (Könczei 2004b: 78) a dombostelki táncosok (fiatalok és idősek egyaránt) hamar jó kapcsolatokat alakítottak ki a kolozsvári és magyarországi kutatókkal, koreográfusokkal és tánc házasokkal. A relatíve könnyű kapcsolattartást több tényező is elősegítette:

- Dombostelke közel fekszik Kolozsvárhoz. Az 1970-es évektől megerősödő romániai iparosítás munkaerőigényének kielégítése miatt a helyközi buszjáratok is egyre sűrűbbé váltak.
- A városban dolgozó vagy tanuló dombostelkiek jelentős részét képezték a kolozsvári tánc házak falusi látogatóinak. Közvetlenségük, jó kapcsolatteremtő képességük

¹⁴ A tánc házas turizmus felerősödése, illetve elterjedése után egy-egy széki lakodalom vagy mérái *juh mérés* sikerességéhez, presztízséhez már sok esetben a jelenlévő néprajzosok, bábész kodó turisták száma is nagymértékben hozzájárult.

¹⁵ Fejős Zoltán Magyarországot folklór nagyhatalomnak tartja, ahol különösen élesen vetődik fel az autenticitás kérdése. Ez sokszor anakronisztikus, hiszen a turisták és a népművészek találkozásai és egymással folytatott interakcióik során eleve egy új, a hagyományostól eltérő helyzet alakul ki (vö. Fejős 1992: 338, 343). Ebből a szempontból fontos a tánc házasok, tánc mulatságok által biztosított turisztikai lehetőség, ahol a vendégek aktív résztvevőivé, alkotóivá válhatnak az eseményeknek. Mindez egyenrangú felek kulturális találkozásának, az egymástól való tanulásnak ad lehetőséget (vö. Fejős 1992: 344).

miatt gyorsan megbarátkoztak a többi tánc házas fiatallal. Ennek köszönhetően többször előfordult például, hogy Dombostelkén az 1980-as években kolozsvári tánc házas zenekarok muzsikáltak ki a helyi bálakat.

- Kallós Zoltán válaszüti származású, kolozsvári néprajzkutató, dombostelki rokonságára támaszkodva már az 1950-es évek elejétől kutatott a faluban. Az ő kalauzolásával sok erdélyi és magyarországi érdeklődő érkezett Dombostelkére.
- Nyelvi akadály sem állt a kapcsolatteremtés útjába, hiszen a falu lakosságának nagyobb része magyar, de a román lakosság is beszél magyarul.
- A romániai kommunista rezsim az 1970-es évek közepétől tiltotta a magánházaknál történő vendégfogadást. Ebből a szempontból nem volt elhanyagolható, hogy Dombostelkén nem működött rendőrség, így az érkező látogatók viszonylag háborítatlanul mozoghattak a faluban (vö. Molnár 2011: 67–69).

A tánc házas turisták látogatásai az 1980-as évektől, elsősorban különböző táncos-zenei társadalmi események (elsősorban lakodalmak) alkalmával váltak egyre gyakoribbá. A magyarországi tánc házas turisták főleg a specialistákat, jó táncosokat, illetve a könnyebb kapcsolatteremtés miatt kolozsvári tánc házas ismerőseik falun élő rokonait keresték fel. A magyarországiak elszállásolása ugyan tilos volt, a jó rokoni, ismerősi kapcsolatok ápolása miatt mégis többen vállalták a kockázatot.¹⁶ A fent vázolt kapcsolatrendszer jellegzetességeiből adódóan a faluban ekkor már halványan körvonalazódni kezdett azoknak a köre, akik szinte állandó kapcsolatot tartanak fent a kutatókkal, illetve a tánc házasokkal.

A tánc házas turizmus előbb említett három változatára Dombostelke tánc kultúrájával kapcsolatban számos példát találhatunk. *Közvetlen* tánc házas turizmusnak leggyakrabban egy-egy hagyományos bál, tánc mulatság kapcsán lehetünk tanúi, amelyen külső érdeklődők¹⁷ is részt vesznek, és figyelemmel kísérik, esetleg dokumentálják az eseményeket, sokszor aktívan is belefolyanak a mulatságba. Az 1990-es évek politikai, társadalmi történései változást hoztak ezen a téren is. A *közvetlen tánc házas turizmus* mind erőteljesebbé, egyre *keményebbé* vált, sőt a tánc házas turizmus *átmeneti* formája is megjelent: a tánc házasok egyre több énekest, táncost vittek különböző tánc táborokba, fesztiválokra. Az *átmeneti* típus Dombostelkén az utóbbi évtizedben jelentős hatást gyakorolt a faluközösség szociális kapcsolathálójára, a hagyományörző táncosokat gyakran hívják erdélyi, anyaországi, külföldi fesztiválokra, néptánc táborokba vendégszerepelni.¹⁸ Az említett két út vezet a közvetett tánc házas turizmushoz. A dombostelki tánc hagyományokkal 1990 óta

¹⁶ Fontos tényező volt ebből a szempontból még, hogy a vendégfogadás önmagában társadalmi presztízst jelentett (és jelent ma is) a falusiak körében, ami egy anyaországi vendég esetében még tovább nőtt.

¹⁷ Általában amatőr néptáncosok, néprajzos hallgatók, néptáncsoport-vezetők, illetve népzeneészek.

¹⁸ A teljesség igénye nélkül csak néhányat említek: dombostelki hagyományörző táncosok szerepeltek a 2007-es budapesti Országos Tánc Ház Találkozó és Kirakodó Vásáron, 2008-ban Szegeden többnapos tánc tanítás résztvevői voltak, rendszerint jelen vannak a Szamosújváron évente megrendezésre kerülő Mezőségi Néptánc Fesztiválon stb.

egyre többször találkozhatunk városi táncházakban, illetve színpadi előadások keretei között feldolgozott formában.

Mára a dombostelkiek és a táncházasok kapcsolata szinte mindennapossá vált, a kedvelt, gyakran felkeresett és szerepeltetett adatközlők köre szinte állandósult. A fentiek mellett ennek több oka is van:

- Csak kevesen tudnak elszakadni több napra a falusi teendőktől, valamint az idősebbeknek sokszor gondot okoz a hosszú és fárasztó utazás. Helyettük sokszor a fiatalabb generáció képviselteti magát, akik közül már kevés a jó táncos.
- Gyakorlati szempontok is szerepet játszanak: gyakran olyan táncost kérnek fel vendégszereplésre, aki rendelkezik autóval. Ilyen esetekben a csoport kialakításánál a sofőr rokonai, barátai részesülnek előnyben.
- A nők általában a férfiak által jutnak táncolási lehetőséghez, alapvetően a férfiakat hívják (sokszor név szerint) egy-egy előadásra, tánctanításra. Természetesen elsősorban feleségüket, testvérüket, valamelyik rokonukat választják kísérőnek.
- A táncosok megválasztásánál rokoni szálak mellett fontos tényező a falu egy-egy lakosával ápolt jó viszony, a barátság is:

*Mer' ez a Márton [a kocsmáros], ez a Gizi férje, ez nem jó táncos. De azér' meghívták, mer' a büfébe mindég oda mennek a magyarországiak...*¹⁹

A falu lakosságának e csoportja részben egy külső kapcsolati rendszer (a kolozsvári táncházasok rokonai-ismerősei, a speciális tudásuk alapján kijelölt adatközlők), részben egy belső kapcsolatháló (az előbbieik szomszédi, barátai stb.) alapján szerveződött.

Változások a tánckészletben és a táncok formai megjelenésében

A hagyományos paraszti tánckultúra iránt megnyilvánuló folklorista érdeklődés és az ebből sarjadó táncház revival-mozgalom befolyásának köszönhetően kezdődtek Dombostelkén (is) az egyes hagyományelemek tudatos megőrzésére tett kísérletek. Kallós Zoltán rokoni kapcsolatai és korábbi folklórgyűjtései közben szerzett ismerősi kapcsolatai révén a Kolozsvárra került táncházas dombostelki fiatalokból táncsoprotot szervezett az 1980-as évek elején (vö. Molnár 2011: 67–68). A csoport tagjai több ízben megjárták Románia nagy folklórfesztiváljait.²⁰ Az 1960-as években született táncosok Kallós útmutatásai alapján visszatantulták az 1940-es években született korosztály által már nem használt *lassú cigánytáncot*, valamint a *négystä*, amit organikus módon az 1920-as években születettek táncoltak utoljára.²¹ Az 1970-es évektől a városi táncházakba járó fiatalok a

¹⁹ 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

²⁰ Erről az MTA ZTI Néptáncosztályának az 1981-es és 1982-es székelyudvarhelyi táncházatalálkozón készített felvételei (MTA ZTI Ft. 1113, 1143.) és újságcikkek (Kelemen 1982) is tanúskodnak.

²¹ A csoportban táncolók visszaemlékezése szerint a faluban ők már nem is látták a *négystä*, ami a lakodalmak tánckészletéből is kikopott az 1940-es évek közepére.

táncstudás tekintetében kiemelkednek a korosztályukból. A kortársaik által használt mozdulatokat (átvető, forgás, a hát mögé történő, egyszeri eldobás és kar alatti forgatás) ők is ugyanolyan – sokszor esetlen – módon táncolják, mellette azonban sok olyan motívumot (csapásoló figurákat például) alkalmaznak, amit csak a korábbi generációk ismernek, sőt a táncházakban új, addig Dombostelkén nem használt motívumokat (pl. a kétkezes forgatást) is elhoztak a faluba. Az 1990-es évektől, különböző magyarországi fellépésre utaztatott hagyományörzők közül is tudunk néhány táncosról, aki a különböző fesztiválokon látott, számára addig ismeretlen motívumokat is beépített a táncába, sőt akár új tánc típus megtanulásával is próbálkozott. Az 1980-as években működő dombostelki táncsoport tagjai a legényesek közül a faluban ekkor még virágkorát élő *tîrnăveană*-t táncolták. A *sûrú legényest*, tánctechnikai nehézségek miatt nem tanulták vissza. A táncfolklorisztikai és tánc házas kánon által a nem tradicionálisnak tartott polgári társastáncokat egyáltalán nem táncolták sem színpadon, sem pedig az otthon, általuk szervezett bálokon.

Dombostelkén az 1990-es évek végén már tapasztalható volt, hogy a folklorista érdeklődés hatására felértékelődött a hagyományos tánc kultúra belső megítélése, és ezzel együtt a hagyományörzés fontossága. Az idősebb, gazdag motívumkészlettel rendelkező táncosok – mivel őket hívták meg a filmfelvételekre, fesztiválokra, és tőlük tanultak a városi fiatalok – hírneve hamar megnőtt. Ugyanakkor a tizenéves fiatalok sokszor már azért sem próbálkoznak a hagyományos táncok előadásával, mert szégyellik magukat a vendégek előtt, akik nagyobb része – révén tánc együttesekben szocializálódott fiatalokról van szó – sokkal jobban tud táncolni, mint ők. A faluba látogató tánc házasok sokszor egyoldalú érdeklődése miatt a helyi fiatalok és közöttük szinte egyáltalán nem alakul ki kapcsolat (annak ellenére, hogy életkorban közel állnak egymáshoz), amit a helyi fiatalok nem is vesznek mindig jó néven:

*Ne is haragudj Sanyji, de te is mind az öregeket... [keresed.] Bejűnnek a magyarországiak, s mi nem is vagyunk. Mintha nem is lennénk. Még jó, hogy te köszönsz... [nevet]*²²

Így – paradox módon – a hagyományok iránti érdeklődés a fiatalok körében inkább azok továbbéltetése ellenében fejt ki hatást.

A tánc rendezésre gyakorolt hatás

A Kallós Zoltán neve által fémjelzett tánc házmozgalom másik hatása volt, hogy a városba kerülő fiatalok, akik sok esetben éppen szabadulni igyekeztek saját, „maradinak” tartott falusi kulturális jegyeiktől, más megvilágításban kezdték látni ezeket. Így a dombostelki fiatalok közül számosan saját hagyományaik felé fordultak, hangadóik között ott voltak azok a fiatalok, akik mintegy a családi hagyományaiknak megfelelően jó táncosok voltak. Ekkor ők váltak a faluban a „hagyományok letéteményeseivé”, nem mellesleg pedig ők

²² Tizennyolc éves férfi. Gyűjtötte Varga Sándor 2000. 01. 07-én, Dombostelkén.

folytatták a *kezeskedés* hagyományait. Az itt említett személyek az 1990-es évektől a legfontosabb segítők voltak a faluba látogató magyarországi kutatóknak és táncházásoknak. Több alkalommal közreműködtek helyi táncalkalmak megszervezésében, egy-egy alkalomra (néptáncfesztiválok stb.) táncsoportot állítottak össze a falu jobb táncosaiból – azt lehet tehát mondani, hogy táncszervezési tevékenységüket revival formában folytatták tovább. A folklorizmus által életben tartott folytonosságnak köszönhető tehát, hogy a *kezesesség* intézménye még ma sem szűnt meg: azokat a már nagy ritkán előforduló táncalkalmakat (juhmerés, bál), ahol még megfogadott zenészek szolgáltatták a tánczenét, még ma is a *kezesek* irányítják.

A dombostelkiek társadalmi kapcsolataira gyakorolt hatás

Fentebb leírtuk, hogy egy-egy utazás (például magyarországi vendégszereplés) megszervezésekor a táncos adatközlők megválasztásánál, a tánc tudás mellett szerepet játszanak a rokonsági, barátsági kapcsolatok, gyakorlati tényezők, valamint nemi és generációs szempontok is. Ugyanakkor számos jó táncos van a faluban, aki soha nem szerepelt fesztiválokon, táncos rendezvényeken. Közülük a legtöbb olyan asszony, akinek a férje nem táncos. A férfiak körében is vannak olyanok, akik nem kerültek be az érdeklődők látókörébe, a legtöbb esetben azért, mert nem tartoztak a korai időszakban „felfedezett” táncosok rokonságához.

1995-ben a mosonmagyaróvári Lajta Néptáncgyűttes tagjaiként néhányan arra vállalkoztunk, hogy dombostelki táncosokat utaztatunk Magyarországra. A kísérő zenészekkel körülbelül negyven főt terveztünk vendégül látni. A táncsoport összeszervezését két helyi ismerősünkre bíztuk. A végeredmény az lett, hogy a tizenhat dombostelki táncos párból öt alig, vagy nagyon gyengén tudott táncolni. Ők a szervezők rokonságához, szomszédságához tartoztak, illetve éppen aktuális munkakapcsolatban álltak velük.

Más, hasonló esetek alapján világosan kitűnt, hogy a belső kapcsolatrendszerben, a „táncosok” kiválasztásakor – főleg a nők esetében – gyakran nem a táncos tudás az elsődleges szempont.

Dombostelkén a fent vázolt külső és a belső kapcsolatrendszer ütközései miatt azonban számos konfliktus keletkezett családokon belül. Az alábbiakban egy, a falu közismeretlen táncos családjából származó férfi nyilatkozik.

Most már tudod, hogy mi a helyzet? Kati néni [az adatközlő lánytestvére] egy kicsit haragudott ránk, mert mikor átcsereéltem, hogy jöjjön el ő [a feleségére mutat] velem táncolni. Valami csak volt, mer' nem jön hozzánk azóta. Nem hogy haragszik, mert beszélünk, jól vagyunk. Csak nem tetszett neki. Dezső bácsival [a lánytestvére ügyetlen mozgású férje] csak nem úgy táncol persze mint velem.²³

²³ 59 éves férfi. Gyűjtötte Stein Kata, 2007. 04. 24-én, Dombostelkén.

A táncospár lecserélése visszaütött a táncos férfi családjára. Ez után a háttérbe szorult lánytestvér fia, aki az 1990-es évek elejétől kisboltot üzemeltetett a faluban, bosszúból felmondott a táncos férfi lányának (saját unokatestvérének), aki addig alkalmazottként dolgozott nála.

Az egyik asszony, akinek a családját a korai időszakban (1970-es évek) meglehetősen gyakran keresték fel magyarországi táncházások, időközben megbetegedett, egyre nehezebben táncol. Férje viszont azon kevesek egyike, aki ismeri a helyi férfi szólótáncot.

Na én nem engedem, hogy menjen az uram táncolni. Volt többször, nem csak most. Na? Senkivel többet! Nem engedem! Ha én itthon ülök ő is itthon ül, s kész, ennyi az egész. [...] Akarta vinni az anyatársát, hogy menjen Péter bácsi az anyatársával. S én azt mondtam erre, hogy nem, ez a táncházatalálkozó engemet illet és őtet! [ti. a férjét] Mer' mi ketten voltunk nyócvanhéttől mostanig jártunk táncolni. [...] A leányom a Pista [rokon és szomszéd, akivel korábban többször szerepeltek együtt] feleségének a testvére után van. Sógornők. Mégis így. Irigy az a Pista. S aztán olyan lett a Mátyás bácsi is [szintén rokon és korábbi táncos társ]. Nem is gondoltuk volna. Olyan jól voltunk együtt, s nézd meg, hogy milyen cirkuszt csapott, hogy nem mehetett az anyatársával. Na, hadd vigye, nem haragszunk, de Péterrel [a férjével] nem megy soha. Ő se megy, nem is mondja, hogy menjünk [Péter bácsira néz]. Hát menjenek, nem haragszunk, úgyse kapnak olyan verbunkost, mint ő [Péter bácsi táncára utal]. Az egész faluba csak egyedül ő van.²⁴

Miután az asszony évekig nem engedte elmenni a férjét táncolni, fokozatosan kikerültek a külső kapcsolatrendszer által meghatározott körből, egyre ritkábban keresik fel őket az érdeklődők. Ebből kifolyólag a falubeliekkel számos nézeteltérésük van. Egy táncfesztiválon való szereplés alkalmával egy szomszédjukkal együtt emlékérmeket kaptak:

Tényleg, megvan az ezüstérmünk, amit kapott [a férjem]. És a Pista [a szomszéd] kapott egy bronzot. A város címere van rajta, nagyon szép. Na és [...] aztán mikor jöttünk haza, itthon kiabált át a kerítésen, [...] Megsértett, úgyhogy most is volt egy temetés, azt meg se' szólítottuk egymást. Neki nénje volt, akit temettek. S ott volt ő is, Mátyás, ott lakik a szomszédba', de nem beszéltek. Úgy megyünk, mint a némák. Nem beszélünk, nem szólunk. Hát ez a Pista tíz éve, vagy több van, hogy nem szól... azért az éremér'. Azt kiabálta át a kerten, hogy ba...uk meg az érmünket, mer' az úgyse' jó semmire.²⁵

A dombostelki táncokról készült felvételeket sokszor sugározzák a televízióban, ami szintén felkavarja a helyiek egymáshoz való viszonyát. Jól szemlélteti ezt az alábbi idézet:

Azér' mer' [a szomszédot] egyszer mutatták a tévében, há'most hogy mondjam... fölkapott [büszke lett]. Mondjuk már öregek vagyunk, azért egy lassút el tudunk jární, keringőt is jártunk, meg kettőt-hármat, amennyit ők fordultak... – most is néztem – a

²⁴ 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

²⁵ 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

*színpadon, mer néztem a Duna tévén. Annyit én is tudtam volna táncolni, úgy ahogy meg vagyok operálva.*²⁶

A vendéglátó–vendég viszonyrendszerben is sokszor problémák merülnek fel: egy-egy, a táncházmozgalomban jól ismert táncos, zenész adatközlőhöz gyakran tömegesen látogatnak el tánc házas vendégek. Ezek vendéglátása aránytalanul nagy terhet ró az illető családjára.²⁷ A kölcsönös szívességek-ajándékok terén megkívánható reciprocitás nem mindig működik arányosan, a városi látogatók gyakran kihasználják falusiak vendégszeretetét.²⁸ Ez a legszembetűnőbbben, az 1980 és 2005 közötti lakodalmak alkalmával mutatkozott meg, melyek kitűnő alkalomnak bizonyultak a magyarországi és erdélyi kutatók, tánc házasok számára, hogy a hagyományos dombostelki táncokat funkcióban figyelhessék meg, esetleg gyakorolhassák azokat. Visszaemlékezések és saját tapasztalataim szerint is gyakran előfordult, hogy mindenféle meghívás, illetve előzetes egyeztetés nélkül érkeztek külföldi vendégek. Az általam megfigyelt tizenhárom lakodalom mindegyikében előfordult, hogy néhány tánc házas vendég a *mutatáskor*²⁹ diszkréten távozott a lakodalomból, majd néhány óra múlva visszatért. Ennek eredményeképp az 1980-as évek végén már a Dombostelkére érkező erdélyi tánc házasokat *kudusoknak* [koldus] hívták a faluban, az 1990-es évek közepétől a lakodalmak szervezői pedig előre egy külön asztalt rendeztek be a magyarországi látogatók (az *idegenyek*) számára,³⁰ amit az ajándékot össze szedő vőfélyek kétszer is meglátogattak, sőt a *mutatás* alatt néhányan még a lakodalom helyszínét is körbejárták, hogy a csellengőket beinvitálják.

Sok esetben a helyi társadalom normáihoz való alkalmazkodás teljes hiánya is megfigyelhető volt.³¹ Ennek a legkirívóbb példáját olvashatjuk az alábbi interjúrészletben:

Béla bácsi is figurázott [itt kb.: bohóckodott]. [...] Ő mikor iszik [mindig így viselkedik.] Aztán mind a japánnok [egy japán néptánc katonának]... figurázott. Aztán a japán

²⁶ 66 éves asszony. Gyűjtötte Stein Kata 2007. 04. 23-án, Dombostelkén.

²⁷ A látogatások általában a nyári időszakra esnek, amikor a mezőgazdasági munkák amúgy is lefoglalják a falusi embereket.

²⁸ A fentiek illusztrálására két konkrét példával is tudok szolgálni: 2000 nyarán egy ismert énekes és táncos széki férfi családjánál az egy hétig tartó széki napok alatt a harmadik napra már tizenkettőre szaporodott a Magyarország különböző városából érkező vendégek száma. A családdal beszélgetve kiderült, hogy mindegyik vendég előzetes bejelentkezés nélkül érkezett, majd egy hét leteltével jóformán szó nélkül elpárolgott. 1998 nyarán egy felvidéki csoport érkezett egy széki lakodalomra. Kétnapi vendégeskedés után az esküvőt meg sem várva, több rend viseletet eltulajdonítva a csoport eltűnt. Szerencsére az utóbbihoz hasonló esetek ritkán történnek meg.

²⁹ A dombostelki lakodalomban éjfél körül szünetet tartanak, amikor a vőfélyek egy lavórral, vödörrel a kezükben körbejárnak, és mindenkitől elkérik az ajándékot vagy a fiatal párnak szánt pénzt. Az ajándékozó nevét és a pénzösszeget (azt, hogy az illető mennyit *mutat*) hangosan kikiáltják.

³⁰ Ez általában a zenekarhoz legközelebb eső asztal volt. A vendégek számára ezt úgy kommunikálták, hogy innen „jobbba hallják a népzene”, igazából a rendezők innen könnyebben szemmel tarthatták a tánc házasokat.

³¹ Ezek különösen a nyári tánc táborokban figyelhetők meg. A külföldről érkező vendégek a saját városias viszony- és normarendszerüket megtartva külön kulturális egységet („a tábor”) képeznek egy héten át az adott faluban, melyhez általában a táborba látogató helyiek alkalmazkodnak. Ilyen esetben a helyi viselkedési szokások, általában a „falusi kultúra” megtapasztalása szinte lehetetlen. (Tapasztalataimat a kalotaszéki királyi, széki és választói táborokban szereztem.)

*gondolta, hogy meg akarja ütni, és húzott neki egy pofont. [...] [Mit csinált?] Egy esküvőn... [...] [A Nagy családban] van ez a szokás, hogy mikor iszik, akkor... figurázik. Na, ez is figurázott annak a japánnak. Az [a japán] körülbelül gondolta, hogy az meg akarja ütni. Ugy megütötte [Nagy Bélát], hogy mindjárt fel is fordult.*³²

Saját tapasztalataim szerint a szívességek terén a kölcsönösséget a dombostelki vendéglátók nagyon is szem előtt tartják. Amíg a dombostelkiek társadalmi kapcsolatrendszerének alapjait, és a kapcsolódó viselkedési normákat, illetve vendéglátási szokásait meg nem ismertem – különösen a kutatásom első öt esztendejében –, többször kerültem magam is rendkívül kínos helyzetbe.³³ A falubeli, meglehetősen kiterjedt kapcsolatrendszerem ápolása azóta sem működik teljesen zökkenőmentesen, az igazi barátságok mellett sok időt, energiát és anyagiakat emészt fel egy-egy szívesség meghálálása.

Mindez természetesen nagyon egyoldalú képet mutat a táncházas látogatók és a dombostelkiek viszonyáról. Az igazsághoz tartozik, hogy úgy Erdélyben, mint Magyarországon nagyon sokan jó kapcsolatot ápolnak dombostelki családokkal. Több, kölcsönösségen alapuló munkakapcsolat, mély barátság, sőt még házasság is alakult az elmúlt évtizedekben ebből a viszonyrendszerből.

A helyi kultúrára gyakorolt hatásról

Napjainkban egy-egy helyi rendezvény, hagyományos táncmultság már nem önszerveződő módon, a helyiek szervezése által valósul meg, hanem kívülről, a külső érdeklődés közbenjárásával. A legszemléltetőbb példa a *juh mérés*, ami minden tavasszal, Szent György napján, pontosabban az ehhez legközelebb eső hétfőjén kerül megrendezésre. Ekkor hajtják ki először az évben a juhokat a legelőre. Mielőtt ez megtörténne, megméri az egyes gazdák juhainak tejhozamát, ami alapján eldöntik, hogy a nyári legeltetés folyamán melyik gazda hány alkalommal mehet megfejni a közös nyájban legeltetett állatokat. A szokás gazdasági szempontból is kiemelkedő jelentőségű a közösség életében. A nap végén a *tejmérést* zenés-táncos multság követi.

³² 75 éves férfi. Gyűjtötte: Varga Sándor 1997. 05. 10-én, Dombostelkén. A történethez hozzátartozik, hogy az illető, Nagy Béla nevű férfi ekkor 70 éven felül volt.

³³ Legelső látogatásom alkalmával, 1994 nyarán útítársaimmal egy kirándulásból hazatérve észrevettük, hogy kíváncsi háziasszonyunk belenézett csomagjainkba, sőt néhány használati tárgyunkat meg sem találtuk azon este. Hirtelen haragunkban, a helyzetet végig sem gondolva átköltöztünk egy másik családhoz. A faluban ennek természetesen híre kelt, ami az érintett családra óriási szégyent jelentett. Hazaindulás előtt, pakolás közben megtaláltuk az ellopottnak hitt tárgyainkat, ezt el is mondtuk az új házigazdáinknak, de természetesen ez ekkor már nem segített. Csomagjaim felfogatásának ma sem örülnék, de tudva azt, hogy hogyan kell egy ilyen helyzetet „lekomunikálni” az érintettek irányába, illetve a falu felé, és hogy bizonyos eseményekről kinek mit lehet elmondani – később már sokkal diplomatikusanabban kezeltem az ehhez hasonló kényes helyzeteket. Talán szerénytelenség nélkül állíthatom, hogy a dombostelkiekkel jó kapcsolatot ápolok, ehhez azonban hozzá kell tennem, hogy az illető háziasszony máig nem bocsájtott meg nekem.

2003-tól kezdve többször előfordult, hogy a *mérés*i mulatságra magyarországi tánc-házások fogadtak zenészt.³⁴ 2007-ben az egyetemi hallgatóimmal szemtanúi lehettünk annak, miként jön létre az esti multság külső szervezés eredményeként, valamint 2008-ban annak, hogy mi történik ennek hiányában.

Az első esetben egy lelkes magyarországi érdeklődő volt az esti tánc ház főszervezője, *kezese*. Ő fogadta meg a zenészeket, a juhos gazdák közössége [*turma*]³⁵ az ő véleményét is figyelembe vette a *juhmérés* időpontját illetően. A hajnalig tartó táncban a juhmérés résztvevői emelkedett hangulatban, önfeledten szórakoztak a helyi *büfében*, mindezt a magyarországi látogatók szorgalmasan dokumentálták, mint kihalóban lévő hagyományos népszokást. Valóban olyan eseménynek lehettünk tanúi, ahol a dombostelkiek hagyományos közegben, eredeti funkciójában használják néptánc hagyományukat. A multság során azonban kiderült, hogy a *kezese* a kellő hozzáértés és az előkészületek hiányában többször hibázott: 1. Nem szervezte meg a zenészek etetését, ami miatt a zenészek felháborodtak és nem akartak zenélni. A *kezese* helyi ismerősének kellett megmenteni a helyzetet, aránytalanul nagy részarányt vállalva a multság lebonyolításában. 2. A magyarországi *kezese* nem ismerte a juhtartó közösséget, így nem tudta, ki jogosult részt venni a multságban, és ki nem. Az egyre növekvő tömeg miatt táncolni nem tudó gazdák egy része hazament, majd másnap a tánc házakkal jó kapcsolatot ápoló gazdáktól visszakövetelte a *mérés* költségeire befizetett összeg egy részét.

A 2008. évi *mérés* körüli szervezkedésről egymástól eltérő információk keringtek, pontosan az időpontot sem lehetett tudni. A dombostelkiekkel való telefonos egyeztetés után végül kíváncsian indultunk útnak a kitűzött napon. Nem kis meglepetésünkre a szállásadónk azzal a kérdéssel fogadott, hogy mi szervezzük-e a *mérés* utáni multságot. Az esemény napján még nem tudták a helyiek, hogy jönnek-e muzsikálni a magyarpalatkai zenészek vagy nem. Amikor kiderült, hogy mi nem fogadtuk meg őket, a dombostelkiek CD-ket, hangkazettákat kerestek elő, hogy ne múljon el a *mérés* multság nélkül.

A 2009-es *mérés* története újabb tanulsággal szolgált. Az előző év tapasztalatán okulva több magyarországi tánc ház as összefogott, és telefonon egyeztetett a dombostelki juhos gazdákkal a *mérés* időpontját illetően. A zenészek szállítását és tiszteletdíját a magyarországiak állták, az étkeztetésüket a helyiek biztosították volna. A megbeszélte időpont előtt egy héttel jött a telefonhívás: a *juhmérést* megtartották az előző hétvégén. Később kiderült, hogy a juhos gazdák két csoportra oszlottak: az egyik részük (közülük szép számmal táncosok) tartották volna magukat a megállapodáshoz, kisebb részük azonban a közel eső román húsvét időpontjára akarta szervezni *mérést*, mivel ilyenkor az elválasztott

³⁴ Az 1970-es évektől egyre ritkábban fogadtak zenekart a dombostelki juhos gazdák a *mérésre*. A legtöbb esetben népzenei bakelitlemezekről, illetve kazettákról hallgatták a tánc zenét. Az fokozódó magyarországi érdeklődés hatására merült fel az ötlet, hogy felelevenítsék a régi, élő zenés multságokat, az egyre drágább zenekarok miatt azonban ehhez szükséges a magyarországiak anyagi hozzájárulása. Az 1990-es évek végi első *mérések* annyira jó hangulatúak voltak, hogy az ezzel együtt járó multság híre viszont széles körben elterjedt a tánc házmozgalom berkein belül, egyre több látogatót vonzva.

³⁵ Turmă. Jelentése: juhnyáj, de a dombostelkiek a juhtartó gazdák közösségét is így nevezik.

bárányokat jó árban lehet eladni. Ezt érthetően fontosabbnak tartották, mint a táncházásokkal való jó viszonyt. Szószólójuk körbejárta a falut azzal, hogy *Ne a magyarországi tarisznyságok határozzák meg, mikor tartsuk a mérést Dombostelkén!*³⁶, és ezzel a többséget sikerült is a saját oldalára állítani, így a *juhmérés* időpontja egy héttel korábbra került. A magyarországi táncházas turistákkal aktívan jó kapcsolatot ápoló néhány család megsértődött, és kivált a juhos gazdák közösségéből. Ennek hatására a *turma* létszáma jelentősen visszaesett, funkciói sérültek. (Pl. a helyi társadalmat összetartó ereje meggyengült.)

A külső érdeklődés hatása ez esetben tehát kettős: egyrészt rövid távon továbbélthet egy népszokást, másrészt viszont sérti a faluközösség belső kohézióját, ezáltal hosszú távon saját célját (a hagyományőrzést) nehezíti meg.

A *juhmérés* lassan új funkcióba kerül: míg korábban a juhos gazdák összetartásának volt a színtere, ma már a helyi hagyományokat reprezentálja a külső érdeklődés számára, valamint a faluközösség néhány kiválasztott személye és a táncházas turisták közötti kapcsolatot erősíti.³⁷

Összegzés

Tanulmányomban arra vállalkoztam, hogy felvázolom a táncházas turizmus egy mezőiségi falu társadalmi kapcsolataira, valamint a helyi hagyományos kultúra presztízsére gyakorolt hatását.

Dombostelke bekerülése a néprajzi és tánc kutatás látóterébe egy kétirányú kommunikációs kapcsolat létrejöttét eredményezte, melynek egyik alkotóeleme a hagyományos kultúrával rendelkező faluközösség, a másik pedig az ez iránt érdeklődők csoportja (vö. Molnár 2011: 67). Információk mindkét irányba áramolnak és hatnak: a folklorizmus válaszokra készítette/készíteti a dombostelki közösséget. A helyi lakosság a kezdetektől fogva akarva-akaratlanul érzékeli a hagyományai iránt megnyilvánuló érdeklődést, a hagyományőrző kezdeményezést, és reflektál is erre. A hagyományos kultúra felkutatására érkező kutatók, amatőr gyűjtők pusztán érdeklődésükkel is elültették a dombostelki közösségben a még meglévő tradíciók megbecsülésének, felértékelődésének, a már feledésbe merült hagyományok újraélesztésének gondolatát (vö. Sándor 2006: 26, 28). A helyiek önkéntelenül szembesültek a hagyományőrző szerepkörrel, amelyet a folklorista érdeklődés idézett elő. Az ismertetett folyamat arról tanúskodik, hogy az érték felismerése következtében az eltűnt hagyomány egyes elemei visszakerülhetnek a közösség életébe, de funkciójuk átalakul. Más részről azonban a városi érdeklődés hatására kialakult

³⁶ 75 éves férfi. Gyűjtötte Varga Sándor 2010. 01. 15-én, Dombostelkén.

³⁷ Bartók Béla szavait idézve: „A falu művészete csakis spontán megnyilvánulás lehet; amint abba valaki bele akarja magát ártani és azt mesterségesen akarja irányítani, abban az órában befellegzett a falusi művészetnek.” (Idézi: Sárosi 1972: 16.)

kapcsolatháló és a hagyományos tudás felértékelődése nagymértékben, és nem mindig pozitív értelemben befolyásolja a belső társadalmi kapcsolatok minőségét, intenzitását.

Zárásként meg kell jegyezni, hogy a táncművészetéről szóló diskurzus során általában kevés figyelmet fordítunk az emberek közötti kulturális kapcsolatok etikájára, a folklór-jelenségek pedagógiai vonatkozásaira. Pedig ezek esztétikai értéke, közösségképző ereje szembehelyezhető a kizárólag gazdasági érdekből éltetett revü-, és сувенир-folklorizmussal (vö. Bausinger 1982: 85, 90, Fejős 1992: 344).

Irodalom

ANDRÁSFALVY Bertalan

1993 Visszatekintés az 1950-es és 60-as évek néptánc gyűjtéseire. In: Felföldi László (szerk.) *Martin György emlékezete. Visszaemlékezések és tanulmányok születésének hatvanadik évfordulójára*. Magyar Művelődési Intézet, Budapest, 41–47.

BABBIE, Earl

2008 *A társadalomtudományi kutatás gyakorlata*. Balassi Kiadó, Budapest

BAKÓ Boglárka

2004 A terepmunka értelmezése, avagy az etikusság határán. *Kisebbségkutatás*.(3). 388–395.

BAUSINGER, Hermann

1982 A folklorizmus-kritika bírálatához. In: Verebélyi Kincső (szerk.): *Az újrarajzolt nép. Hermann Bausinger válogatott tanulmányai*. Forrásgyűjtemény. (Folcloristica, 7.) ELTE BTK Folklore Tanszék, Budapest, 79–95.

EMERSON, Robert M. – FRETZ, Rachel, I. – SHAW, Linda L.

1995 *Writing Ethnographic Fieldnotes*. The University of Chicago Press, Chicago

FAUBION, James D. – MARCUS, George E. ed.

2009 *Fieldwork Is Not What It Used To Be*. Cornell University Press, London

FEISCHMIDT Margit (szerk.)

2005 *Erdély-(de)konstrukciók*. Néprajzi Múzeum–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 123–142.

FEJŐS Zoltán

1992 Folklór és turizmus. Jegyzet a kultúraközi kommunikáció egy lehetőségéről. In: Mohay Tamás (szerk.) *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára*. KLTE Néprajzi Tanszék, Debrecen, 337–346.

FELFÖLDI László

1998 A táncművészet és táncoktatás kapcsolata, problémái. In: Karácsony Molnár Erika – Kraiciné dr. Szokoly Mária (szerk.) *Hon- és népismeret, néphagyomány az oktató-, nevelőmunkában*. Budapesti Tanítóképző Főiskola, Budapest, 126–128.

1999 Folk Dance Research in Hungary: Relations among Theory, Fieldwork and the Archive. In: Buckland, Theresa J. (ed.) *Dance in the Field. Theory, Methods and Issues in Dance Ethnography*. Macmillan Press Ltd, London, 55–70.

HALMOS Béla

2006 A táncházmozgalomról. In: Sándor Ildikó (szerk.) *A betonon is kinó a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról*. Hagyományok Háza, Budapest, 7–22.

HOFER Tamás

1989 Paraszti hagyományokból nemzeti szimbólumok – adalékok a magyar nemzeti műveltég történetéhez az utolsó száz évben. *Janus* VI. (1) 59–74.

JUNKER, Buford H.

1960 *Field Work. An introduction to the social sciences*. The University of Chicago Press, Chicago

KAPOSI Edit

1956 Néptáncaink gyűjtésének fontossága táncsoportjainknál és a gyűjtés módszerei. *Fáklya* 1956. (6) 34–36.

KASCHUBA, Wolfgang

2004 *Bevezetés az európai etnológiába*. Csokonai Könyvkiadó, Debrecen

KELEMEN Ferenc

1982 Néptáncaink szépsége, ereje. *Új Élet* XXV. (2) 13.

KESZEG Vilmos

2010 Az erdélyi Mezőség néprajzi irodalma. In: Keszeg Vilmos – Szabó Zsolt (szerk.) *Mezőség. Történelem, örökség, társadalom*. Művelődés, Kolozsvár, 7–52.

KISS Géza – MOLNÁR Péter – VARGA Sándor

2011 A terep bemutatása: Mezőség és Visa. In: Varga Sándor (szerk.) „A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezősegi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale* XXIII. (1) 6–9.

KÓSA László

1998 *Paraszti polgárosulás és a népi kultúra táji megoszlása Magyarországon (1880–1920)*. Planétás Kiadó, Budapest

KÓSA László – FILEP Antal

1980 Mezőség. Szócikk. In: Ortutay Gyula (szerk.) *Magyar Néprajzi Lexikon III*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 605–606.

KOVÁCS Flóra

2000 *Változások Szék község életében*. T3 Kiadó, Sepsiszentgyörgy

KÖNCZEI Csongor

2004a A kolozsvári civil szervezetek multsága. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház – Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 65–69.

2004b A Zurboló Táncház – másfél év a huszonötéből. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 77–80.

2004c A táncház kulturális paradoxonjai. In: Könczei Ádám – Könczei Csongor: *Táncház. Írások az erdélyi táncház vonzasköréből*. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 81–84.

KÜRTI László

1995 Antropológiai gondolatok a táncról. In: Zakariás Erzsébet (szerk.) *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 3.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 137–153.

LAWLESS, Robert – SUTLIVE, Vinson H. Jr. – ZAMORA, Mario D. ed.

1983 *Fieldwork. The Human Experience.* Gordon and Breach, New York–London–Paris

MAKKAI Gergely

2003 *Az erdélyi Mezőség tájékológiaja.* Mentor Kiadó, Marosvásárhely

MARTIN György

1983 A néptáncok rögzítése és lejegyzése. In: Bodai József (szerk.) *Tánc kutatás és tánc-hagyomány Dél-Dunántúlon.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 175–184.

1995 *Magyar tánc típusok és tánc dialektusok.* Planétás Kiadó, Budapest

1998 Táncrögzítés, tánclejegyzés. In: Voigt Vilmos (szerk.) *A magyar folklór.* Osiris Kiadó, Budapest, 590–598.

MOLNÁR Péter

2005 A tánc ház mítosza és valósága: amit a 21. század néprajzosa Széken talál. In: Feischmidt Margit (szerk.) *Erdély-(de)konstrukciók.* Néprajzi Múzeum–PTE Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Budapest–Pécs, 123–142.

2011 *A néptáncot átalakították.* Hagyomány és modernizáció egy erdélyi falu tánc kultúrájában. In: Varga Sándor (szerk.) „A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezőségi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale XXIII.* (1) 49–76.

MORVAY Péter

1953 *Útmutató népi táncaink gyűjtéséhez.* Művelt Nép Könyvkiadó, Budapest

NAROLL, Raoul – COHEN, Ronald ed.

1973 *A Handbook of Method in Cultural Anthropology.* Columbia University Press, New York–London

NIEDERMÜLLER Péter

1992 Új törekvések a magyar néprajzban. In: Mohay Tamás (szerk.) *Közelítések. Néprajzi, történeti, antropológiai tanulmányok Hofer Tamás 60. születésnapjára.* KLTE Néprajz Tanszék, Debrecen, 353–369.

PÁLFY Gyula

1990 Útmutató néptáncok gyűjtéséhez. *Honismeret 1990.* 2–3. (6 oldalas melléklet)

1991 A különböző filmtípusok és a video alkalmazásának előnyei és hátrányai az archiválás célú rögzítésnél. In: *Zenatudományi Dolgozatok 1990.* 269–272.

PAPP Richárd

1999 Intuitív antropológia. In: Kézdi Nagy G. (szerk.) *Tanulmányok Boglár Lajos 70. születésnapjára.* Szimbiózis, Budapest, 98–115.

PESOVÁR Ferenc

1983 Útmutató a néptáncok gyűjtéséhez. (A táncélet). In: Bodai József (szerk.) *Tánc kutatás és tánc hagyomány Dél-Dunántúlon.* Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 152–174.

ROYCE, Anya Peterson

1977 *The Anthropology of Dance.* Indiana University Press, California

RUBY, Jay

1996 Visual anthropology. In: Levinson, David – Embers, Melvin (eds.): *Encyclopedia of Cultural Anthropology. Vol. 4.* Henry Holt and Co., New York, 1345–1351.

SÁNDOR Ildikó

2006 „Zene és tánc úgy, mint Széken.” A táncház, mint folklorizmus- és művelődési jelenség. In: Uó (szerk.): *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról.* Hagyományok Háza, Budapest, 23–39.

SÁROSI Bálint

1972 Élő népzene? In: Sebő Ferenc (szerk.) *A táncház sajtója. Válogatás a korai évekből 1968–1992.* Hagyományok Háza–Timp Kiadó, Budapest, 12–19.

SPRADLEY, James P.

1979 *The Ethnographic Interview.* Harcourt Brace Jovanovich College Inc., Orlando

1980 *Participant Observation.* Harcourt Brace Jovanovich College Inc., Orlando

STEIN Kata – VARGA Sándor

2010 A táncházas turizmus hatása Dombostelke társadalmi kapcsolataira és a saját hagyományaihoz való viszonyára. In: Varga Sándor (szerk.) *Kései virágkor. Tanulmányok az erdélyi Mezőség tánc kultúrájáról.* *Folkszemle, 2010 október.* http://www.folkradio.hu/folkszemle/stein_varga_tanchazasturizmus/

SZABÓ Zoltán

1998 „Indulj el egy úton...” Adatok a táncházas turizmus kérdéséhez. In: Fejős Zoltán (szerk.) *A turizmus mint kulturális rendszer.* Néprajzi Múzeum, Budapest, 169–181.

2006 „Elindultam hosszú útra...” Egy társadalmi csoport utazásai a 20. század utolsó három évtizedében. In: Sándor Ildikó (szerk.) *A betonon is kinő a fű. Tanulmányok a táncházmozgalomról.* Hagyományok Háza, Budapest, 161–182.

TARI János

2002 *Néprajzi filmzés Magyarországon.* Európai Folklór Intézet, Budapest

VARGA Sándor

2007 Néptánc kutatás az erdélyi Mezőségen. *Művelődés LX.* (6–9) 122–124.

2011 Az erdélyi Mezőség a középkortól napjainkig. In: Uó (szerk.): „A visai Kőrös alatt...” Tanulmányok egy erdélyi, mezősegi falu népi kultúrájáról. *Belvedere Meridionale XXXIII.* (1–2) 10–31.

VIDÁK Zsófia

2011 *A kultúra szövege. A kutatás dilemmái – a kutató hatása a kutatott közösségre.* <http://www.felsofokon.hu/a-kultura-szovete/2011/08/08/a-kutatas-dilemmai-a-kutato-hatasa-a-kutatott-kozossegre>

WOLCOTT, Harry F.

2005 *The Art of Fieldwork.* Altamira Press, New York

ZEMPLÉNI András

2000 Hallgatni tudni. A titokról és az etnológus mások életébe való betolakodásáról. *Tabela 3.* (2) 181–214.